

vestili komuniste in simpatizirerje v Zalogu in okoliških vaseh. Skušali so preprečiti policijskim avtomobilom pravočasni prihod na postajo v Zalog, in sicer tako, da so nastavili na cesti Polje-Zalog deske z žebli. Če pa akcija ne bi uspela, je bilo določeno, naj se demonstranti zberejo pred postajo v Zalogu in skušajo preprečiti policiji in aretiranim vstop v vlak. Ovir, katere so pri „Kamnarjevi ulici“ nastavili Stane Bobnar in komunisti iz Zaloga, niso dosegle namena. Avtomobili so deske, ki so bile zakopane v sneg, odrinili s ceste in nemočno nadaljevali pot v Zalog. Na postaji je bilo zbranih več kot sto ljudi, največ delavcev, kmetov in mladine. Prišlo je do bučnih demonstracij. Ljudje so vzdikali: „Dol s fašizmom!“, „Fuj Cvetkovič-Maček!“, „Sramota!“, „Fašisti!“, Angeli, Pepci in drugim pa: „Dobro se držite — mi smo z vami!“

Tik pred prihodom brzovlaka je pripeljal na postajo tudi lokalni vlak iz Ljubljane. Z vlakom se je pripeljala tudi Cilka Maček, ki je v zaporu obiskala Pepco in Angelo ter zvedela, da jih bodo peljali v Zalog in nato naprej neznankam v internacijo. Na vlaku je o tem obvestila ljudi. Ti so se v večini, ko so izstopili, takoj priključili demonstrantom. Cilki je uspelo priti v čakalnico, kjer so sedeli Pepca Kardelj, Angela Dovč, Lojze Hohkraut, Jože Umek, Ivan Keše, Lojze Očepek, Vili Maurer, Stefan Kovač, Aladar Kardoš in Rudi Čačinovič. Vsakemu je segla v roke in pomotoma tudi policijskemu agentu Kukoviču, ki je spremljal transport. Nekdo od zapornikov je tedaj zaklical: „Ta pa ni naš.“ Cilka si je obrisala roko, pljunila pred njega in takoj odhitela iz čakalnice med množico, ki se je že prerivala z žandarji in policaji. Najbolj revolucionarne so bili zaloške žene, med njimi Ivana, Vika, Dragica in druge, ki so suvale policiste, jih tolkle in vpile na vse grlo: „Fašisti!“ Zaostajali niso niti zaloški mladinci — skojevci, ki so s kamenjem napadli policijske avtomobile in razbili šipe. Ljudi je še posebej podžgalo, ko je policijski agent Kukovič udaril Angelo Dovč, ko se je ta pošajljala od očeta, čeprav mu je Angela klobuto takoj vrnila. Taka akcija je imela izreden pomen, kajti bila je med prvimi v Sloveniji uperjena proti členu 12 a, proti fašističnim metodam in proti vladi Cvetkovič — Maček. Ta in druge akcije širom po Sloveniji so preprečile pošiljanje aretirancev v Bilečo.

Ceprav je bilo za priprave zelo malo časa, je komunistom uspelo organizirati množične akcije in tako obliko boja, kakršne policija že dolgo ni doživela. Ogorčenje demonstrantov v Zalogu se je tako stopnjevalo, da so policaji takoj po odhodu vlaka poskakali v avtomobile in jo hitro odkurili proti Ljubljani. Tudi večki žandarji s Sušnikom na čelu so se hitro pobrali v varno zavetje.

Take sramote ljubljanska policija in oblast nista mogli pre-

nesti. Zato sta že takoj naslednji dan s hitro akcijo nastopili proti demonstrantom z zaloške postaje. Uradniki sreskega načelstva so zasedli prostore občine v Polju in začeli odmerjati kazni. Podatke o demonstrantih so dobili od članov Katoliške akcije, profesorja Janeza Gruma iz Kašlja, Jožeta Mama iz Zaloga in še nekaterih, ki so se

Nikolaj Pirnat: Otroke, zene, starce so odpeljali z domov

prejšnji dan pripeljali z lokalnim vlakom iz Ljubljane in so pozorno opazovali dogodke. Vsi navedeni so že tedaj ovajali klerofašističnemu režimu komuniste in vse napredne ljudi.

Tako so bili zaradi sodelovanja pri demonstracijah kaznovani z zaporom Ivana Židan, Vida in Dragica Sluga, Johana Pangeršič, Marija Mam, Francika Maček, Jože Anžur, Peter Čermelj, Tone Maček, Stane Črne in še več drugih; mnogi drugi so bili kaznovani z denarno kaznijo.

Akcija proti taboriščem, proti kršenju najosnovnejših demokratičnih pravic in osebnih svoboščin je prerasla v splošno jugoslovansko gibanje vseh demokratičnih sil. Da bi organizirali neposredni stik z interniranci, vzpostavili kanal in sodelovanje, povezali akcije zunaj in v taborišču, je Edvard Kardelj odpoval v Boko Kotorsko. Tam je o vseh teh stvarih govoril s črnogorskimi komunisti in se z njimi tudi dogovoril, kako bi rešili komuniste v taborišču, če bi se režim še zaostрил in se poslabšalo splošno stanje. Z njim je potoval tudi Polde Maček, ki je vzpostavil po nalogu Edvarda Kardelja neposredne stike s Pepco Kardelj in z drugimi interniranci v Bileči. Pepco je v taborišču trikrat obiskal, govoril je tudi z drugimi interniranci ter oddal in izmenjal pošto med interniranimi in Edvardom Kardeljem, ki ga je čakal v Trebinju. Ti stiki so bili vzpostavljeni konec februarja leta 1940, kar je razvidno iz Bileškega dnevnika Alija Kardoša, v katerega je dne 26. februarja 1940 zapisal: Obisk Maček-Pepca.

Edvard Kardelj se je dva dni zadrževal v Črni gori, nato pa sta se s Poldetom Mačkom odpeljala iz Dubrovnika v Split, kjer je Edvard Kardelj ostal na nekem sestanku.

Polde Maček je dobil ob tem neposrednem stiku v Bileči ustne in pisne informacije o stanju v taborišču. Od pisnih informacij je ohranjeno tudi pismo Pepce Kardelj. Napisano je bilo konec februarja 1940, verjetno nekaj dni pred obiskom, in sestavljeno v obliki nekatere resolucije oziroma protesta.

Ohranila se je le četrta stran, pa še ta je v zelo slabem stanju:

... Dopisovanje nam je omejeno kot „robijaš“ samo na najbližje svoje, pisma senzuri- raju v nasprotju z ustavo, ki jamči tajnost pism. Obiske lahko sprejemamo samo en dan v tednu. So pa omejeni in izključno pravica upravnika taborišča. Pravilnik ne vsebuje nobenih jamstev ter prepovedi dovolitev obiska in njegovo trajanje svobodni odločitvi upravnika taborišča. Popolnoma nezakonita in neupravičena je prepoved spre- manja časopisja. Kako je sestavljen pravilnik, je razbrati iz dejstva, da nam prepoveduje celo petje, v tem ko v kazniščih same uprave skrbijo za to, da „robijaši“ gojijo petje celo v pev- skih zborih in z orkestri. Pravil- nik predvideva kot eno od disciplinskih kazni zapor od 1 do 30

dni z zmanjšano in omejeno količino hrane... Izvrševanje kazni na prostosti je mnogo bolj za- ščitilo „robijaše“... Kako zelo smo prepričani samovolji izvršil- nih organov, je razvidno iz do- ločb pravilnika, ki dopušča upo- rabo strelnega orožja tako v pri- meru poskusa bega, upora in na- šilja kakor tudi za nepokorščino nasproti organom straže. Mon- struozno je, da nam pravilnik prepoveduje vsak razgovor z organi, ki se že po značaju vti- kajajo v vsako naše gibanje. Oni lahko v največji neopozornosti vidijo nepokorščino in se pošu- žijo pooblastila, P... ter upora- bijo strelno in rezno orožje. S to odločbo pravilnika... ost našega življenja zmanjšana na minimum in smo vsak trenutek... ogroženi.

Podpisana najodločnejše pro- tes... proti temu, da smo pri- šiljeni živeti v bileškem taborišču p... Kućnim redom v opi- sanih razmerah, ki so slabše ka- kor razmere v kazniščih, pro- testiramo proti temu nezakoni- temu načinu konfinacije. Ker pa je njena odreditev sploh nezako- nita in neupravičena, poudarjam našo na začetku te spomenice obrazloženo zahtevo...

Takoj razveljavite prvostopne odločbe o naši konfinaciji oziro- ma da... teh odločb... re- šitve, vprašanje njihove zako- nite... Bileči...

Pismo zelo jasno govori o sta- nju v taborišču in ne potrebuje nobenega posebnega komentarja. Vsa slovenska javnost je bila hi- tro seznanjena s pogoji, v kate- jih so živeli interniranci.

Na pritisk vse jugoslovanske demokratske javnosti je morala oblast spremeniti režim v taborišču in je v aprilu 1940 izpu- stila na svobodo prve internirance. Med njimi sta bili iz- puščeni tudi Angela Dovč in Anica Vipotnik. V Bileči je ostala kot edina ženska le še Pepca Kardelj. Vendar se pro- fašistični režim ni odrekal čle- nu 12 a niti nadaljnjemu pre- ganjanju komunistov in vseh na- prednih delovnih ljudi. To je bil le majhne poskus, da bi pre- slepil javnost in iz tega poteg- niti čimveč koristi. O tem go- vori tudi pismo 20. 4. 1940, ki ga je poslala po izpustu iz inter- nacije Angela Dovč Pepci Kar- delj v Bilečo. Iz njega je mo- goče razbrati, da je bila tudi po izpustu iz internacijskega taborišča pod stalnim policijskim nadzorstvom in pravzaprav internirana v domačem kraju.

Angela se je morala vsak dan javljati na vevški žandameriji pri „Suši“, žandamerijskemu ko- mandirju Sušniku. Žandame- rija jo je kontrolirala tudi v to- varni. Tako se praktični ni nič spremenilo, ena internacija je zamenjala drugo. Razlika je bila v tem, da je bila Angela interni- rana v domačem kraju, bila pa je še vedno pod stalnim nadzor- stvom, imela je omejen mož- nosti gibanja itn. Vendar je bil že sam izpust iz internacijskega taborišča Bileča rezultat boja komunistov in vse napredne jav- nosti. Ta uspeh pa so si nekateri komunisti napačno tolmačili in menili, da je bilo že dovolj, če so internirance izpustili. Pod vplivom precej optimističnih pisem iz Bileče (javljali so, da bodo kmalu vsi izpuščeni) so se pojavile govornice o izpustu internirancev, kar pa je imelo za posledico, da je boj proti kon- centracijskim taboriščem po členu 12 a začel izgubljati svojo ostinost. Predvsem režimu so bile take govornice zelo dobro- došle. Postavimo lahko celo, da so bile iz teh krogov lansirane in pogojene. Jasno je, da bi bila prizadejana velika škoda celo- kupni akciji, ne samo proti členu 12 a in internacijskim taboriščem, ampak proti profaši- stičnemu režimu nasploh, če bi se take govornice še razširjale ali celo prevladovale.

Ko je bil Edvard Kardelj ob- veščen, da se je začela politična akcija izgubljati v pričakovanju posameznikov, je iz Zagreba, kjer je tedaj živel, poslal 30.4. 1940 Poldetu Mačku naslednje pismo:

DRAGA POLDE IN ROZA!

... Bilo bi mnogo bolje, če bi tisti, ki so zunaj, malo manj širili vesti o tem, da tam ni tako „slabo“ in manj hodili čakati Pepco na Kolodvor, zato pa več delali proti tabor... organizirali akcije itn. Naj si vendar dajo do- povedati, da ne gre samo za to, da izpuste ljudi, ampak da taborišča ukinejo. Tudi mi, ki se sku- vamo kot divjačina, smo tu in bomo svobodni šele tedaj, ko ne

bo več člena 12 a in taborišča. To naj si tudi Angela zapomni in vsi naši. Daj prebrati to moje pismo še komu drugemu, ki se ga tiče. Oni lahko izpuste vse ljudi, a člen 12 a bo ostal in ob prvi priliki bo zopet stopil v akcijo...

To pismo je bilo zelo po- membno za nadaljnji potek akcij, ki so se nadaljevale širom po Sloveniji. Z njegovo vsebino so bili seznanjeni komunisti, obravnavali pa so ga tudi na se- stanku rajonskega komiteja Polje, na katerem so bili navzo- či Angela Dovč in drugi komu- nisti.

Akcije proti koncentracij- skim taboriščem so bile sestavni del akcij proti fašizmu, proti profašistični vladi pa za demo- kratične pravice in druge zahte- ve delovnih ljudi. Prispevale so k naraščanju nerazporejenosti delovnih množic, ki so manifesti- rale svojo solidarnost in poveza- nost z interniranimi tudi v pismih.

Pisec tega prispevka je imel na razpolago le pisma, ki so bila poslana Pepci Kardelj.

Tudi Edvard Kardelj, ki se je leta 1940 moral pred aretacijo zopet umakniti v ilegalo, je z interniranimi v Bileči vzdrževal stalne pisne stike. Obveščal jih

je o položaju doma in v svetu. Za 1. maja 1940 je poslal pismo svoji ženi Pepci:

Cestitam Ti k temu bojnev- mu prazniku in Ti ob tej priliki voščim, da bi bilo to leto za na- prej zate prijetnejše in uspeš- nejše, kakor je bilo doslej. Zlasti pa želim, da bi čimprej svo- bodna sedla na vlak in se pri- peljala k meni. Kdo ve, kam naju bodo še metal razburkani valovi naše nemirne in obenem velike dobe. Na prvi maj pregledujemo mlade sile svoje moči in sposob- nosti. V maju vzbiste popki in se umaknejo zadnji sledovi, zadnji ostanki starega leta. Zato tudi mlade delavske sile ta dan pre- gledujejo svoje moči, da bi se v sebi ohrabile za bodočnost. Tudi midva morava napraviti tako. Naj Te ta dan še bolj ohrabri in Ti še bolj poglavi za- vest, da si s svojo žrtvijo in s svo- jo zvestobo delavski stvari prene- hala biti pasivna kapljica v morju, s katero se svojevoljno igrajo viharji, marveč si postala zavestni tvorec, ki bo po svojih močeh prinaša svoj delež, da bi bilo jutri lepše in srečnejše ljudem na zemlji. Ta zavest naj Ti vliva ponos pa tudi občutek odgovornosti, da boš razmišljala v sebi, kako bi tudi tam, kjer si, čimbolj koristno uporabila svoje sile v sposobnosti, da ne bi osta- la brez koristi. Uči se, uči, kajti s tem, ko usposabljaš sebe in bo- gatiš svoje znanje, usposabljaš in bogatiš svoj lastni razred. Vidiš, da si ostala edina internirana

ženska v državi. To pomeni, da te nasprotiniki cenijo. Ceni tudi Ti samo sebe. Ostani skromna, toda nikar se ne podcenjuj. Uči se!

Izroči moje prvomajske pozdrave tudi vsem Tvojim tova- rišem!

Boj, ki so ga vodili komu- nisti, se je pod pritiskom vse de- mokratične javnosti širom po državi končal z zmago in z raz- pustom koncentracijskega taborišča v Bileči. Toda politika profašistične vlade Cvetkovič- Maček se ni spremenila.

Že nekaj mesecev kasneje je priredila policija nov lov na Pepco, Angelo in druge komu- niste. V taborišče Ivanica so bili odpeljani France Kumše, Valen- tin Marinko, Jože Kačar in Jože Anžur in na stotine borcev proti fašizmu iz drugih krajev. Uresničila se je napoved Edvar- da Kardelja, ki je že v citiranem pismu 30. 4. 1940 zapisal: „Oni lahko izpuste vse ljudi, a člen 12 a bo ostal in ob prvi priliki bo zopet stopil v akcijo.“ In res. Protijudski režim je na- daljeval s preganjanjem komu- nistov in vsega naprednega, de- mokratičnega ljudstva vse do tedaj, dokler ni propadel, tako kot propade vse, kar je gnilega in reakcionarnega.

IVAN MINATTI se je rodil 1. 1924 v Slovenskih Konjicah. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in po maturi l. 1943 odšel v partizane. Po osvoboditvi se je vpisal na slavistiko v Ljubljani in l. 1952 diplomiral.

Od l. 1947. je urednik pri Mladinski knjigi.

Pesnitni je začel že v gimnaziji, prve objave pa segajo v leta, ko je bil v partizanih. Prvo pesniško zbirko z naslovom s poti je izdal že l. 1947. in od takrat neumorno brusi in pogloblja svoj pesniški izrazni svet.

Ko se je v začetku 60 let priselil na Kodeljevo, je med drugim pisal in končeval svojo tretjo pesniško zbirko NEKOGA MORAS IMETI RAD (izšla l. 1963.). V razgovoru nam je zaupal: „Nekako pet let sem bil na Kodeljevem. A tudi že prej sem pogosto hodil k pisatelju in zdravniku Bogomiru Magajni v Polje. Rad imam ta, vzhodni del Ljubljane. Privlači me. Nekaj svojstvenega je v njegovih nasprotjih!“

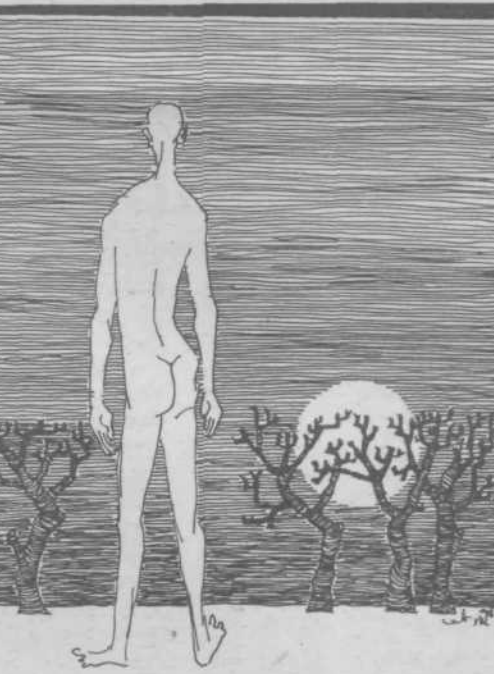
In obenem s pozdravi vsem našim bralcem se je odločil, da iz zgoraj omenjene zbirke objavimo

SAMOTNO JE TOD

Samotno je tod,
Kam naj grem?
Toliko ljudi je,
Z zlatom v očeh,
s kannom v rokah,
s srcem iz droblja,
z medenimi usti.
Kam naj grem?
Rožam je tod tesno
in drevesa
hlipajo za zrakom.

V mrežo računa,
v noro kroženje elektronov
ujeta
trepečejo srca,
ptice in ribe,
vse dobre, majhne stvari.
Bose noge
ne vedo več za skrite steze
v travi,
mrtva pada pesem
pticam iz grl
— ptice ne znajo gnezdit
na vejah travarjev,
na steblih žerjavov —,
reka mrmra
temno pesem
in oči rib
so tope od groze.

Tesnobno je tod,
Vzel bom za roko
rože, drevesa,
ptice in ribe,
vse dobre, majhne stvari —
a kam naj gremo?
Kam?

NEKOGA MORAS IMETI RAD

Nekoga moraš imeti rad,
pa čeprav trave, reko, drevo ali kamen,
nekomu moraš nasloniti roko na ramo,
da se, lačna, nasiti bližine,
nekomu moraš, moraš,
to je kot kruh, kot požirek vode,
moraš dati svoje bele oblake,
svoje drzne ptice sanj,
svoje plašne ptice nemoči
— nekje vendar mora biti zanje
gnezdo miru in nežnosti —,
nekoga moraš imeti rad,
pa čeprav trave, reko, drevo ali kamen —
ker drevesa in trave vedo za samoto
— kajti koraki vselej odidejo dalje,
pa čeprav se za hip ustavijo —,
ker reka ve za žalost
— če se nagne nad svojo globino —,
ker kamen pozna bolečino
— koliko težkih nog
je že šlo čez njegovo nemo srce —,
nekoga moraš imeti rad,
nekoga moraš imeti rad,
z nekom moraš v korak,
v isto sled —
o trave, reka, kamen, drevo,
molčči spremljevalci samotnežev in, čudakov,
dobra, velika bitja,
ki spregovore samo,
kadar umolknejo ljudje.

Spomenik ženam pred ljubljanskim sodiščem (kamen — delaj)